

Проф. др. Момчило Зечевић
Београд

РАЗЛИЧИТОСТИ ИСТОРИЈЕ, ЊЕНЕ НАУКЕ И НАСТАВЕ

Тема о којој данас расправљамо није тако често била саставни део стручних и методолошких расправа у нашој историјској науци, како је то, иначе, обичај у развијеним историографијама. Узрока за то има више и они су углавном познати. За ову прилику указаћу само на неке ограничавајуће услове и околности који су спречавали остваривање већих домета наше историјске науке, те самим тим и њену употребљивост и примену у настави историје. Пре свега треба имати у виду да се укупна историографија о југословенској држави и друштву стварала у условима двају основних идеолошких и друштвених система: југословенског унитаристичког модела грађанске Југославије и национално-федеративног концепта комунистичке доктрине. За оба ова система, која су својим претежним трајањем почивали на државној идеолошкој и политичкој принуди, ригидном централизму и диктатури, било је карактеристично „насиље“ над хуманистичким наукама, међу којима су историографија, а нарочито настава историје, најчешће плаћале главни цех. Уочљива последичност историографских садржаја у односу на постојеће идеолошке и политичке интересе владајућих режима, своје најдрастичније облике остваривала је у наставно-образовном процесу. Уџбеници историје намењени педагошком раду, поготово они о модерној епохи, били су под будном присмотром владајуће идеологије, знатно више и непосредније него што се то желело и могло остварити у самој историјској науци.

Тема о којој говоримо била је по правилу у нашим условима више изазов времена, последица стварних или фиктивних раскршћа историјских токова на нашим просторима, неголи методолошка потреба природних процеса историјске спознаје, ускла-

ђивања нових открића са стварношћу минулог доба. Опасност од озбиљне девалвације историографских резултата као културне и научне баштине крила се најчешће у тзв. историјским преломницама, диктираним интересима идеологије и политике. Њима се историјска наука, упркос повремених уступања, успешно одупирала, што се увек не би могло рећи и за наставу историје. Томе су доприносили монополи уских група аутора школских уџбеника историје, најчешће бираних по укусу и интересима „послодаваца“, при чему је, уз недостатак богаије традиције у овој области, велика препрека била и наглашено одсуство искуства и смисла за синтетизованим и педагошки саображеним начином саопштавања.

У овом временски ограниченом иступању, своје даље размишљање о некохерентности тока историје са нашом историјском науком и наставом историје, усмерио бих само на нека питања која могу послужити као узроци, али и примери за овај однос. Можда је један од најбољих показатеља управо време у коме данас живимо, када нас са више страна поново уверавају да стварамо једну другачију, сасвим нову историју и траже да уназад (па и напред!) пишемо нову историографију. При томе се мора имати у виду да живимо у доба неслућених могућности масмедијске комуникације, где је могуће за кратко време на огромном простору ефикасно утицати на укупну суму знања, чијом се селекцијом и манипулацијом лако, готово неприметно, губи граница између историјске свести и дневне политике.

Наши историчари ће по свој прилици и после неколико деценија, када буду писали о узроцима кризе и распаду југословенске државе, понављати исте оне грешке које су и до сада чинили у разматрању српске националне историје, посебно њеног модерног доба. Ако је судити по утицају традиције, вероватно ће и тад бити обузети ирационалном и анахроном патетиком о заверама против српског народа, тајним спрегама спољних сила на плановима о „разарању српства“, јадиковаће над „српским беслућима“ и говорити о „нашој истини“, „небеском посланству“ српског народа и сл., чиме би остали доследни настављачи традиционалних конзервативних стања у српској историографији. Крајње негативни резултат оваквих усмерења у српској политичкој мисли, као и у историографији, има за последицу спречавање властитог народа да пређе зачарану линију која дели прагматичну политику и реални живот од илузија, могуће од немогућег. Сејачи националне магле, којих међу нашом интелигенцијом у готово свим областима друштвеног живота није никада недостајало, најчешће у функцији власти и њене политичке ренте, наносили су велику штету своме народу и били не мала препрека његовој цивилизацијској еманципацији.

Када је о најшој историографији реч, да је којим случајем у нас доминирала она друга, рационална страна ове науке, данас би у разматрању узрока распада југословенске идеје и државе

мање заједно лутали трагајући за њиховим историјским коренима. Да смо, као у развијеном свету, имали у овој струци, како у науци тако и у настави, мање идеологије и политике, а више сачуване архивске траге и богатије историјске литературе, ослоњене на научну методологију и њене стручне параметре, знатније би у националној и државној политици користили снагу аргумената науке, њених могућности реалног процењивања односа и времена, неголи нашу „традиционалну“ бистрину и инвентивност, које без рационалних основа и усмерена најчешће завршавају у волунтаризму и колективном суноврату.

Заједничка југословенска држава, а исто толико и историографија о њој, живели су око 70 година. Иако је и за државу и историографију то било кратко време, очекивало се да ће и једна и друга својим потомцима оставити у наслеђе више корисног. Што се југословенске историографије тиче, она је скоро у потпуности била слика своје државе и односа у њој. Срби, Хрвати, Словенци, затим и сви остали народи, дубоко уроњени у међусобне сукобе и политику као владајућу снагу укупног друштвеног и државног живота, имали су на најистуренијим положајима националних фронтва своје историографије. Радећи у тзв. националном интересу, оне су се претежно бавиле тражењем кривца у туђем дворишту, док су у домаћем простору некритички повлађивале својим националним митовима, афирмишући њихова знамења и идеологије. Разумљиво је стога зашто се укупна југословенска историографија, уочљиво саздана од збира националних, у разматрањима југословенске државе и односа у њој од 1918. до наших дана, готово искључиво бавила политичком историјом. Ретки покушаји да се обраде и други значајни сегменти посебног, као и заједничког живота, као што су економски односи, просвета, култура, демографски развој, социјални положај становништва, све до статистичких анализа, били су, такође, најчешће у функцији прагматичних интереса актуелне националне политике. Упућеним у ово наше време ескалације међунационалне мржње и ратних разарања, данас је јасно да разне награде и попла које се стварају око неких дела из најновије историографске и публицистичке продукције, испуњених ксенофобијом, некрофилијом и другим сличним садржајима, нису зарад славе музе Клио, већ због неких других интереса, који су на супротној страни њене спознајне и културне мисије.

Међутим, да су „сејачи националне магле“ само међу историчарима, у историографији која се ионако у нас мање сматрала едукативном науком, а више функционализованом идеологијом и политиком, декором „славних победника“, штета и не би била тако велика. И многе друге друштвене науке, од филозофије до економије, такође имају своје прогагонисте политичког утилитаризма, чији је крајњи ефекат друштво саздано на нерационалним основама, неспособно да прескочи праг колективне

митоманије. Као да више и није чудно што се на српским просторима у развоју друштвене и политичке мисли вековима дуго сударају, без изгледа на компромис, два света: Исток и Запад, социјализам и капитализам, патријархална основа са изазовима либерализма и цивилног друштва. Сва је прилика да ће протећи још много времена док се буду открили и објаснили дубоки корени везивања српског друштва у модерно доба за идеју и праксу социјализма, према којој је испољена зачуђујућа историјска и структурална „подобност“. Непосредан резултат овог феномена јесте и аутократска држава колективног егалитаризма и „благостања“ које почива на синдрому власти, паразитизму ратне и политичке ренте.

Када је у питању научна историографија намеће се проблем — како рационално и аргументовано судити о узроцима југословенске кризе, како их тумачити сутра у настави историје, ако нема ваљаних података и њихове анализе о томе шта се дешавало од 1918. године до данас у економији, просвети, демографији, социјалном животу и сл., односно какве су биле последице политике и политичких односа у стварном положају појединих народа и југословенске државе у целини. На другој страни, ослањање на историографију (и друге науке) о политичком животу у Југославији 1918—1991. такође носи не мали ризик, јер је познато колико је у нас било увек тешко доћи до ионако оскудних докумената и архивске грађе државне провенијенције, као и других података вредних за стручну и научну анализу било које врсте.

Једна појава у савременој историографији, карактеристична за све просторе из бивше Југославије, прети да ову науку у нас, а самим тим и наставу историје, поново врати далеко уназад. Тако, на пример, у српској историографији данас, када изгледа да је „Велика Србија“, састављена из „сва три дела“, на дохвату руке, поједини историчари, заборављајући и своје раније рукописе, настоје да „аргументима струке“ изврше ревизију неких досадашњих историографских резултата, за које се сматрало да су већ стручно обрађени и решени. Ревизију врше у духу традиционалних схватања конзервативне политичке струје у српској политичкој мисли. Следећи историографију ирационалног наслеђа старе српске историографске школе, противјугословенских усмерења из политичких списа и програма Ј. Дучића, С. Мољевића, М. Недића и др., настоје да их реafirмишу кроз савремене великосрпске узлете „нове“ националне политике. То се чини углавном у два основна правца: преувеличавањем стварних или измишљених вредности из српске историје, подржавањем националног егоизма, саможивости и мегаломаније, а на другој страни негирањем историјске целисходности југословенске идеје и државе. Од бројних илустративних примера за овакву „историографију“, карактеристична су нарочито следећа два.

У овој историографији, посебно у њеном делу који се бави 19. и 20. веком до стварања Југославије 1918. године, пренаглашено се истиче теза да је развитак српског народа у националном, државном и демократском смислу ишао од почетка 19. века убрзано и стално узлазном линијом. То се поткрепљује готово искључиво аргументима из политичке историје, са несразмерним, често и нејасним рефлексима о широј друштвеној (економској, културној, просветној, социјалној, демократској и др.) основи укупног положаја српског народа. У таквим историографским (и политичким) схватањима националне самодовољности и супрематичке, наглашене одбојности према традиционалним ослободитељима у моћном свету, некритички се величају читави периоди наводног постојања прогресивних стања изражених у слободама најширих слојева српског друштва. Истиче се тако и време од 1903. до 1912, односно до 1914. године у Краљевини Србији, као „златно доба“ српске демократије, коју је затим покварила југословенска формула. Објективна слика тога доба, међутим, сведочи да су ликвидацијом последњег Обреновића на традиционално суров вучићевски начин 1903. године, Србијом дунули нови ветрови уставних и демократских декларација, које је из европских престоница донела пре свега српска грађанско-либерална омладина, али је исто тако била истина, да је друштвена инфраструктура, оптерећена заосталошћу и тврдокорном патријархалном традицијом, била на готово недоступној дистанци према овим утицајима. Феномен државе-нације, који је Европа уз велике вишевековне жртве оставила за собом, био је на српским просторима тада, као и данас, главна идејна и политичка мотивација. Овај анахронизам истовремено је присутан и у целокупном српском окружењу.

Нова генерација учених људи либералних погледа с почетка 20. века, међу којима су била велика имена српске науке, културе и политике, залагала се за демократизацију јавног живота и просперитет друштва на новим основама. То је у другим југословенским земљама, нарочито у Црној Гори, пријемано са надом да ће демократска српска држава постати Пијемонт југословенског ослобођења и окупљања. Међутим, насупрот уведеном демократском уставу, сачињеном по европском узору и бучним прокламацијама политичких слобода, стајали су и даље партијски кортешки, огрезли у корупцији и насиљу, завереничке војне и паравојне организације, глуве за све остало осим свог „националног“ и сталешког интереса. Владајућа Радикална странка немилосрдно се обрачувавала са својим противницима, што је био зачетак примитивног „партизанства“ у парламентарном животу Србије. Образује се дворска камарила која ће прерасти у доцнијем времену југословенске краљевске и комунистичке државе у институцију са изузетно штетним последицама по демократски развитак. Своју прву међународну изолацију Србија доживљава управо у то време због крвавог обрачуна са краљев-

ском кућом Обреновића 1903, што је резултирало сукобима у унутрашњој и спољној политици, негативним утицајима на економски развитак и знатно сузило простор демократским идејама и односима у држави и друштву. Тако се догодило да се семе демократских промена, које су по узору на развијену Европу нудили напредни људи Србије тога доба, неузорана национална њива није могла да прими. По традицији, све је и остало на политичкој декларацији, јер су, поред унутрашњих препрека, убрзо уследиле и спољне невоље, од царинског до светског рата, после чега се опет кретало од почетка.

Критика југословенске опције у Срба и стварање југословенске државе 1918. године, посебно је индикативна тема за савремено стање наше историографије. Сведочи смо да и неки угледни историчари врше радикалну ревизију историографије и њених оцена о 1918-тој години, југословенској идеји, историјском смислу и целисходности стварања југословенске државе. Игнорише се чињеница да је заједничка држава настајала у двовековном сложеном процесу, чији је завршни чин, крајем Првог светског рата, попут чешко-словачког уједињења, имао карактер грађанског преврата, са многим обележјима „недовршеног облика грађанске револуције“ (Т. Г. Масарик). Заборављају се раније оцене укупне југословенске историографије, које су као крајњи домети стручних анализа афирмисале схватање да је стварање југословенске државе 1918. године био „плод вековних тежњи“ код етнички блиских народа, утемељено кроз борбу најнапреднијих снага, оживотворено на основама права на самоопредељење Срба, Хрвата и Словенаца, на легитиман начин. До заједничке државе дошло се кроз историјски процес дугог трајања, који је садржао сазревање и афирмацију југословенске идеје, са свим њеним доминирајућим пансрпским и великохрватским контроверзама.

Следећа развојна етапа југословенске мисли, као идејне и програмске декларације, била је њена трансформација у непосредну политичку, дипломатску и војну активност од 1912. до 1918. године, у тзв. југословенско питање, за које се сматрало да је решено стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Данас постаје све јасније да се са распадом Југославије 1991. године југословенска идеја, која је у југословенској држави своју основну егзистенцију артикулисала у тражењу оптималних решења за заједнички живот, опет вратила садржајима југословенског питања, као унутрашњег и међународног проблема. Изгледа да смо данас на неком новом почетку, где се помињу и њени јужнословенски садржаји, иако се веровало да су они дефинитивно отишли у историју после сукоба Срба и Бугара у Другом балканском рату 1913. године. Југословенско питање се у распаду државе и рату 1991—1993. поново отворило, овога пута са знатно умноженим факторима етничког конфликта, претећи да поново запали Европу и свет.

Каква ће то бити будућа настава историје о протеклих седамдесет година наше недавне прошлости када се данас тако гласно осуђују читаве генерације водећих људи Србије 19. и 20. века што су прихватиле „југословенску заблуду“, а жртве које су пале за стварање Југославије 1918. и њену обнову 1941—1945. проглашавају залудним? Када је све више проповедника и писца који у јавности подгревају илузије да је током Првог светског рата било могуће стварање велике српске државе, да Срби нису искористили повољну историјску прилику 1918. године да се једнонационално заокруже и обликују, што је, по њима, идеална тежња укупне српске историје. Кривотворе се многе чињенице, и тврди, на пример, да су Лондонским уговором 1915. године Савезници нудили Николи Пашићу највећи део Босне, после чега је велика Србија била могућа и сл. Та у чињеницама историје и њене науке неутемељена схватања, измишљена зарад потребе актуелне политике и њеног „новог“ националног усмерања, нарочито илуструје следећа оцена академика М. Марковића: „Српски народ и људи који су водили Србију могли су да бирају 1918. године — после победе — шта у ствари желе! Могли су да створе једну државу у којој би били уједињени сви српски крајеви. То им је нуђено, то се захтевало... чак 1915. године. Већ тада је Италији био обећан један добар комад Далмације, али, исто тако, велики део требало је да припадне и тој уједињеној српској држави. Наравно, Аустријанци су измислили реч „Велика Србија“. Савезници су, понављам, напросто нудили уједињење свих српских земаља...“ Срби су, кажем, тада могли да створе српску државу, али су ту (делом) подбацили српски интелектуалци, а делом вођство, пре свега Александар! Интелектуалци, пре свега, зато што су сматрали да је то један јединствени народ који има само три имена: Срби, Хрвати и Словенци“. Овакве и сличне тврдње, које су сасвим неутемељене у историјским збивањима и времену Првог светског рата, могу се данас чути и од неких историчара, најчешће оних који нису стручњаци за питање југословенског уједињавања. Лансира се и теза да Југославију 1918. нису хтели „већина Срба, Хрвата и Словенаца“, као да је то неко већ утврдио, или као да је било која држава данашњег света створена пуним демократским референдумом најширих слојева народа. Заговара се тако једно типично неисторијско мишљење да су вишенационалне државе сумњиве перспективе, уз непримерено поређење пропасти Римског царства и Аустро-Угарске као сложених држава, са бившом Југославијом и Чешко-Словачком. Постаје очигледно да су политичка и медијска пропаганда о јединственој „историјској мисији“ и „мудрој политици“ разних данашњих српских вођа и великој Србији на дохвату руке, створили уверење да ће се ускоро остварити оно што је изгледало немогуће после балканских ратова, Првог и Другог светског рата, као великих историјских прекретница. Није, наравно, упутно предвиђати шта може бити

могуће у неком будућем времену, али су историчари дужни да подсети, како је то некада било. Не због могуће историјске аналогije, што је увек, а нарочито у данашње време на прагу 21. века, крајње незахвално чинити, већ више због разумевања филозофије историје и тихог шапата њених поука и порука, у чему је, поред осталог, садржан и однос између историјске науке и наставе историје.

Из историјских извора за период Првог светског рата намеће се једно сазнање, значајно и за савремену југословенску кризу. Биће врло тешко у неким новим уџбеницима историје објаснити проблем Словеније, на пример, на начин како се то данас чини. Наиме, југословенски програм Нишке декларације, који је прокламовала Краљевина Србија, укључио је и Словенце као равноправан фактор уједињења. Уверење је да прихватање Словенаца у југословенску државу кроз ратне циљеве Србије није било случајно, као некаква последица инсистирања малобројних словеначких представника у Нишу. Оно је још мање било производ етничког сентимента, југословенских илузија или плод њихових манифестација, већ је резултат дубоко промишљене, реалне и прагматичне политичке одлуке са српске, али и хрватске стране. Заговорници политике југословенског ослобођења и уједињења у Србији, чији је главни протагониста био Никола Пашић, оцењивали су да унутрашње и међународне прилике, као и геополитичка конфигурација југословенског простора, неминовно намећу уједињавање Срба и Хрвата са Словенцима. Илузорност некакве српско-хрватске Југославије, без Словенаца, као конститутивног и равноправног народа у југословенској држави, значајног фактора равнотеже у српско-хрватској политици, уочена је већ тада, такође на обе стране. Та чињеница, потврђивана током читавог живота југословенске државе, на драстичан начин обележила је њен крај 1991. год. Када је Словенцима из Србије „поручено“ да могу изаћи из Југославије и тиме остварити своје „традиционалне“ сепаратистичке тежње, југословенска држава доживела је „природан“ и неминован слом. Они који су желели распад Југославије нису случајно започели њено комадање од Словеније. Словеначки фактор се тако потврдио као битна егзистенцијална одредница државног оквира „велике“ Југославије, укупних њених односа и садржаја, њеног почетка и краја. Међутим, оваква промишљања на основама историјских докумената и историјског искуства, могу деловати сасвим илузорно пред налетом новокомпоноване историографије која, поред осталог, тврди да Н. Пашић никад и није био за југословенску државу која је 1918. год. „створена силом оружја“, да је насупрот Александру Карађорђевићу и његовом илузорном унитаризму желео да се кроз централистичко државно устројство обезбеди унутар Југославије велика Србија и доминантан положај српског народа. Тако и после више деценија у нашој историографији нема сагласности око улоге Н. Пашића у решавању српског национал-

ног питања у оквиру југословенске идеје и државе. Шта онда очекивати од историјске науке у таквој интерпретацији када су у питању неке мање значајне личности или догађаји који су тема савремене актуелне политике?

Такође значајно питање, које је у историјској науци и настави било крајње запостављено, јесу етничке и националне интеграције на југословенском простору, њихове међусобне разлике, посебно у модерној националној еманципацији, привредне, духовне и опште цивилизацијске основе са којима су поједини народи ушли у заједничку државу 1918. године. С разлогом се истицало да су сложеност и тешкоће националног окупљања српског народа пресудно утицале на остварење „великог решења“ српског националног програма — југословенске државе, пошто се на основу историјских околности Првог светског рата, „стања на терену“ и политике међународног фактора — Велика Србија, као „мало решење“, показала неостваривом. Окупљање Срба у једну државу из разних делова бившег отоманског и хабсбуршког царства могло је бити учињено само на формули интегралног југословенског уједињења, са релативно малим процентом националног „остатка“ у суседним земљама, пре свега у Румунији и Мађарској. И друга два „конститутивна народа“, Хрвати и Словенци, прихватили су југословенску државу као могућност свог оптималног националног уједињавања.

Изучавање суседних народа, из нашег окружења, као и њихових националних мањина у нас, њихове историје, културе, политике према српском народу и сл., већ је класичан недостатак наше науке, а свега тога готово и нема у настави историје. Исто тако, на пример, историографија се, под притиском владајућих идеологија, није довољно бавила питањима узрока и последица постојећих разлика код појединих југословенских народа. Историчари су махом избегавали замке политичких надмудривања око „ослободилаца“ и „ослободјених“, „победника“ и „побеђених“, цивилизацијски заосталих или развијених народа и сл., чиме је, иначе, био испуњен парламентарни и јавни живот већ одмах после уједињења и доцније током трајања Краљевине Југославије. Анализе различитог положаја међу народима који су ушли у заједничку државу, што је несумњиво постојало, како у економском и културном погледу тако и у односу на историјски ток појединих националних и државних еманципација, свођене су углавном на неједнаке погледе и сукобе око облика унутрашњег уређења, федерализма или централизма. Одбачен је федерализам као политички систем који Срби у својој државној историји нису познавали, али и из уверења да он мора за претпоставку да има бар приближну државотворну, историјску и националну једнакост чланица. Уведен је централизам, јер се сматрало да ће најбоље послужити смањењу, а у крајњој консеквенци и брисању постојећих разлика. На своја ионако грбава плећа српска историографија је још од 1918. године додала терет

одбране централистичког уређења државе као „историјски“ једино могућег решења. Из данашње перспективе, међутим, постаје јасније да је било могуће и целисходније прихватање неког другог облика уређења заједничке југословенске државе који су тада нуђени.

Разлике које су међу југословенским народима постојале учиниле су да је држава од самог почетка личила на запрегу коју вуку неједнаке снаге са различитих дужина. Од самог почетка Хрвати и Словенци, а затим и остали народи који су ступали на историјску сцену, настоје да прођу све основне облике националне еманципације, добију одрешене руке у вођењу просвете, економије, културе итд., што им је, пре свега, омогућавао властита државност. Другим речима, тежили су природном, цивилизацијском развоју, остварењу модерне нације кроз државну самосталност, односно онаквом положају какав је Србија достигла неколико деценија пре других народа на југословенском простору.

У кризи за положај и национални интегритет српског народа, насељеног у многим деловима „велике“ Југославије, под притиском наслеђа свог традиционалног државног уређења, српска политика није показивала разумевање и вољу да државу уређује на неким другим основама изван централизма или федерализма. То се поновило и у најновијој југословенској кризи. Умножени национални ентитети у Југославији, са наглашеним тежњама ка властитој државности, као основном услову националног развоја, нису нашли на српској страни подршку за унутрашње преуређење државе. Овога пута уместо централизма као гаранта интеграције и равноправности свих Срба, српска политика се искључиво залагала за федеративно устројство државе, које је српском народу обезбеђивало конститутиван положај у Хрватској, Босни и Херцеговини. Предлози о конфедерацији, асиметричној федерацији и сл., нуђени од стране Хрвата и Словенаца, подсећали су на садржаје Женевске декларације из 1918, коју је српска страна потписала и убрзо затим одбила. Не треба заборавити да је управо у то време у држави Словенаца, Хрвата и Срба, српски народ постао конститутиван чинилац. И тада је као и данас међу народом и његовим вођама био присутан страх за судбину Срба ван Србије, али и несхватање да је цивилизацијске токове националних еманципација немогуће спречити. Данас се у југословенском националном и верском рату 1991—1993. потврдила и чињеница по коју се цену остварују националне државе, када се игноришу историјски и цивилизацијски токови, када затаје механизми договора, толеранције и компромиса.

Треба признати, такође, да наша историографија као и настава историје нису обраћале довољно пажње на значај временског фактора за националну и државну афирмацију који се данас исказује као један од узрока савременог распада југосло-

венске државе. За протеклих 70 година трајања што је готово мање од живота једне генерације у условима дубоке кризе за време Другог светског рата, револуције и грађанског рата 1941—1945, односно вишедеценијске монархистичке и комунистичке диктатуре, југословенска држава практично није имала основне историјске услове да оствари своју мисију цивилизацијског „топионичког лонца“. Искуства развијених држава савременог света сведоче да је њихов пут у демократију и цивилно друштво био неколико пута дужи, а исто тако кривудава и крвава. Историјски начин размишљања сугерира да је и данашња фаза југословенске кризе само једна од већ познатих почетних етапа, које су готово све развијене земље полазиле.

Ево још једног примера на коме је наша историјска наука, а о настави историје да и не говорим, показала свој опортунизам. Ћутала је о чињеници да се за отварање српског питања на начин како је то учињено у наше време не може наћи упориште у историји југословенске државе. И у периодима највећих сукоба Срба и Хрвата у Југославији између два светска рата, сви они који су водили српску политику, почев од Николе Пашића, краља Александра Карађорђевића, Светозара Прибићевића, све до Слободана Јовановића и Српског културног клуба, нису се усуђивали да дигну Србе у крајинама и на тај начин их користе као притисак на Хрвате и Муслимане, осећајући добро какве то последице може да има. На другој страни, Срби у Хрватској, као и они у Босни и Херцеговини, тешко да би такву политику пре геноцида над њима 1941—1945. и прихватили. Ову тврдњу поткрепљују и следеће чињенице: после одане службе династији Карађорђевића, централизму и унитаризму краља Александра, Светозар Прибићевић се одлучио 1927. године да промени своју политику. Постао је први српски политички вођа који се супротставио центрима политичке моћи у Београду. У октобру 1927. основао је заједно са Стјепаном Радићем Селачко-демократску коалицију, која се борила за аутономију Хрватске. Залагао се 30-тих година за федерализацију југословенске државе, предлагао је седам федералних јединица, слично као доцније КПЈ, и тражио самосталну Хрватску са Србима у њој. Таква политика настављена је и после Прибићевићеве смрти од стране његових присталица, што је био политички курс Срба у Хрватској све до 25. марта 1941. године. Главни ефекат овакве политике била је подршка Срба у Хрватској преко Самосталне демократске странке, под вођством Срђана Будисављевића, формирању Бановине Хрватске у августу 1939. године, у чије оквире су ушли и многи српски крајеви изван Хрватске. Стварање Бановине Хрватске отворило је и српско питање, а његово решавање започето је под паролом Српског културног клуба „Срби на окуп“. Образовање „српских земаља“, као и бановине Словеније, наспрам Бановине Хрватске, спречио је почетак Другог светског рата.

Отварање српског питања у наше време, под паролом „Сви Срби у једној држави“, започело је оправданим захтевима са српске стране о суспензији оних одредби Устава из 1974. којима је простор Србије био подељен на две покрајине и тзв. Ужу Србију, међусобно конфронтираних на републичком и федералном нивоу. Отпори других југословенских република реинтеграцији Републике Србије довели су до пребацивања „врућег кромпира“ са Косова и Метохије у српске крајине, што се убрзо показало као стварни почетак југословенског краја. Подршка Србије и Црне Горе, која је уследила свим расположивим средствима угроженим српским крајинама, није могла довести до решавања насталог сукоба са Хрватима, а затим и Муслиманима, путем споразумевања, тим пре што таквих расположења није било на њиховој страни. У овим условима ратни сукоб био је неизбежан, а његов исход и данас неизвештан.

Критика конзервативних струја и њихових великонационалних програма код народа који су доскоро живели у заједничкој држави, била је несумњиво најслабија тачка југословенске историографије. Антисрпска пропаганда код Хрвата, Словенаца, а затим и других југословенских народа имала је дубоке корене, била је у функцији великонационалне политике и егоистичких националних интереса, који нису имали разумевања за сложеност заједничке државе и друштва, за тешкоће налажења реалних путева међусобног живота. Унутрашње уређење државе исказало се од самог почетка као главни разлог сукоба. На српској страни, тежња Хрвата и Словенаца за националном и државном еманципацијом наилазила је, са малим изузецима, на одлучан отпор. Занета својим ранијим националним и државним сазревањем, али без праве демократске подлоге, доминирајућа конзервативна српска политика није рачунала са нужношћу историјског проласка већ уходаног и природног цивилизацијског пута од стране сваке нације. Заслепљена националном судбином, и њеном митоманијом, без реалних политичких програма, српска политичка мисао није ни приметила новонасталу националну конфигурацију на југословенском простору. Теже него у рату 1941—1945, савремени слом версајско-авнојевске Југославије показао је на драстичан начин по коју су цену са закашњењем плаћени рачуни, који су од самог почетка стварања заједничке државе изношени на преговарачки сто југословенске историје. И историјска наука, као и настава историје, несумњиво имају своје помашне деонице у њиховом негативном салду.

Момчило Зечевич

РАЗЛИЧНОСТИ ИСТОРИИ, ЕЁ НАУКИ И ОБУЧЕНИЯ

— Резюме —

Различности истории, её науки и обучения в условиях югославского государства и общества для минувших 70 лет жизни, из-за национальных противоположностей, идеологических и политических ограничений, больше десятилетий октроя и диктатуры высказались определённым способом. Это не была привычная дихотомия, которая иначе характеризует историографическую научную дисциплину. В межнациональных столкновениях потрясавших югославское объединение с 1918 года до его современного распада национальные историографии были во главе идеологических эшелонов взглянутых в собственное прошлое и её мифов. Насилие над гуманистическими науками в руководящих системах югославского гражданского унитаризма и национально-федеральной замысли коммунистической доктрины особенно выражено в историографии. С распадом Югославии после 1991 года наступает новая волна историографической и публицистической национальной мифомании ксенофобии во всех бывших югославских странах.

В работе новейшей историографической продукции на сербских просторах воскресла консервативная политическая мысль охватываемая анхроничной и иррациональной национальной патетикой прежде всего в службе дневной политики её целей и интересов. Писание некоторых историков которые вопреки раньше своим работам отрицают историческую обусловленность югославского объединения в этого времени необходимость решения сербского вопроса в рамках югославского государства, имеет отрицательное последствие препятствие сербского народа передать зачарованную границу, которая делит прагматическую политику и реальную жизнь от иллюзий, возможное от невозможного. В критике такой ориентации в историографии и сербской политической мысли современного времени, автор приводит несколько примеров из прошлой югославской совместной жизни, указывая на них как на возможных опытных поручений для современного и будущего решения национальных противоположностей на наших просторах.

